

Ἡ κρίσις.

Τὸ προτεθέν πρόβλημα λαμβάνει μείζονας διαστάσεις καὶ ἐξαιρεται πρὸ τοῦ ὕλισμοῦ ἐν ὄλῃ αὐτοῦ τῇ δυνάμει διὰ τῆς παρατηρήσεως τῶν ἐπακολουθούντων τῇ γενέσει τῶν ἰδεῶν φαινομένων καὶ τῆς μορφώσεως νέων διὰ τῶν σκέψεων καὶ κρίσεων τῆς διανοίας.

Ὁ ὕλισμὸς δοξάζει ὅτι αἱ ἰδέαι μορφοῦνται διὰ τῶν κινήσεων καὶ λειτουργιῶν τῆς ἐγκεφαλικῆς ὕλης, παραγομένων εἴτε ἐκ τῆς αὐτενεργείας αὐτῆς εἴτε ἐκ τῶν διὰ τῶν αἰσθητηρίων μεταβιβαζομένων ἐξωτερικῶν ἐντυπώσεων. Ἐστὼ ἄλλ' ἡ ἰδέα, μετὰ τὴν γένεσίν τῆς, διαμένει, διατηρεῖται, ἐντοπίζεται εἰς τὴν διάνοιαν, ἐπανέρχεται δὲ διὰ τῆς ἀναμνήσεως καὶ ἀναπαρίσταται ἐνώπιον τοῦ συνειδότος μετὰ πολλὰς ἡμέρας καὶ μετὰ ὀλόκληρα ἔτη, εἴτε μετ' ἄλλων συνδεομένη εἴτε μόνη, ὡς ἐκ τυχαίας συμπτώσεως ἢ ἐκουσίας ἀναμνήσεως.

Ἐρωτῶμεν ἤδη· τίνι τρόπῳ μία αἴδλος καὶ πνευματικὴ παραγωγή, οἷα ἡ ἰδέα, δύναται νὰ διατηρηθῇ καὶ ἀποθηκευθῇ ἐφ' ἐνὸς σωματικοῦ ὀργάνου; Ἡ ἰδέα εἶνέ τι αἴδλον, στερούμενον πάσης σωματικῆς ιδιότητος· τοῦτο ἀνομολογοῦσιν οἱ ὕλισται. Ὑποθέτοντες ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶνε πεπροικισμένος ὑπὸ πνευματικῆς ἀρχῆς καὶ ἐνεργείας, δυνάμεθα, ἂν εὐχὴ νὰ γνωρίσωμεν τοὺς τρόπους, νὰ νοήσωμεν τοῦλάχιστον τὸ ἐφικτὸν τῆς ἐν τῇ ἀρχῇ ταύτῃ μετουσιώσεως τοῦ αἴδλου ὄντος, τῆς διατηρήσεως καὶ ἐναποθηκεύσεως προϊόντος τῆς ἰδίας αὐτῆς φύσεως καὶ οὐσίας. Ἐπειδὴ ὁμως, κατὰ τὴν ὑπόθεσιν τῶν ὕλιστῶν, ὁ ἄνθρωπος εἶνε σωματικὴ μηχανὴ ἐστερημένη πάσης ψυχικῆς καὶ πνευματικῆς δυνάμεως, ἡ διατήρησις καὶ ἐναπόθεσις τῶν ἰδεῶν ἐπὶ τῆς ἐγκεφαλικῆς ὕλης ἔχει τὸν χαρακτήρα τοῦ φυσικῶς ἀδυνάτου.

Προβῶμεν περαιτέρω.

Ὁ ἄνθρωπος δὲν μορφώνει μόνον ιδέας, ἀλλὰ σκέπτεται καὶ κρίνει ἐπ' αὐτῶν, ἐκ δὲ τῶν ἐσωτερικῶν τούτων ἐνεργειῶν νέαι πηγάζουσι καὶ παράγονται ιδέαι.

Ἰποθέσωμεν ὅτι εἴτε διὰ τῆς ἀναγνώσεως εἴτε διὰ τῆς προφορικῆς ἀφηγήσεως πληροφορούμεθα τὸ πρῶτον περὶ τῶν πράξεων τοῦ Ἀριστείδου· προσεγγίζοντες τὰς μορφωθείσας ἐν ἡμῖν ιδέας περὶ τοῦ χαρακτήρος τῶν πράξεων τούτων πρὸς τὴν ἤδη ὑπάρχουσαν ἐν ἡμῖν ιδέαν τῆς δικαιοσύνης, ἐξάγομεν ἐν συμπεράσματι, τοῦτο δὲ εἶνε ιδέα μὴ προϋπάρχουσα ἐν ἡμῖν « ὁ Ἀριστείδης ἦτο δίκαιος ». Ἡ νέα αὕτη ιδέα παρήχθη ἐκ τῆς προσεγγίσεως τῆς ἐννοίας τῆς δικαιοσύνης καὶ ἐκ τῆς συμπαραβολῆς ταύτης πρὸς τὸν χαρακτήρα τῶν πράξεων τοῦ Ἀριστείδου.

Ἀναλύοντες πᾶσαν ἄλλην σκέψιν καὶ πᾶσαν ἀνθρωπίνην κρίσιν, εὐλόγως θὰ πεισθῶμεν ὅτι αὗται συνίστανται εἰς τὴν προσέγγισιν, εἰς τὴν συμπαραβολὴν, εἰς τὸν συνδυασμὸν, εἰς τὴν ἐκτίμησιν καὶ εἰς τὴν μεταποίησιν ιδεῶν.

Τί πράττει ὁ μελετῶν ἐπὶ τινος σχεδίου, ὅπερ πρόκειται νὰ φέρῃ εἰς πέρας, ἢ ὁ ἀναλαμβάνων τὴν λύσιν πολιτικοῦ ζητήματος; Ἀπομακρύνει τὴν διάνοιάν του, ἐφ' ὅσον τῷ εἶνε ἐφικτόν, ἀπὸ πάσης, τῶν ἐξωτερικῶν ἀντικειμένων ἐντυπώσεως, συγκεντρώνει δὲ ἅπασαν τὴν προσοχὴν καὶ τὴν διανοητικὴν του ἐνεργότητα ἐπὶ τοῦ ζητήματος, οὗτινος ἐπελήφθη τὴν λύσιν, ἐπανάγει πρὸ τῆς διανοίας του πᾶσας τὰς ιδέας, αἵτινες ἔχουσι σχέσιν πρὸς τὸ προκειμένον ζήτημα, καὶ ὅπως διευκολύνη τὸ ἔργον του, ἀνακαλεῖ αὐτὰς νοητικῶς διὰ τῶν διακριτικῶν ἐκείνων τῆς φωνῆς ἢ τῆς γραφῆς σημεῖων, ἅτινα ὀρίζουσι τὴν μίαν ἀπὸ τῆς ἄλλης. Ὅμιλεῖ μετὰ τῶν ιδεῶν τούτων ὀμιλίαν σιωπηλὴν καὶ συμβολικὴν, τάσσει τὴν μίαν παρὰ τὴν ἑτέραν, ἀπομακρύνει τὰς πρότερον ἀνακληθεῖσας καὶ ἀντικαθιστᾷ δι' ἄλλων· καὶ τῶρα μὲν συνθέτει διαφόρους

εις μίαν, ἄλλοτε δὲ τὴν μίαν ἀναλύει εἰς διαφόρους, προβαίνει εἰς μυρίους τῶν ἰδεῶν συνδυασμούς καὶ παλαιῶν πρὸς ἑαυτὸν καὶ πρὸς ἄλλα τὰ αὐτὰ ἐκεῖνα ὄντα, ἅτινα ἐκάλεσεν εἰς βοήθειάν του, προσεγγίζει εἰς τὴν λύσιν, ἀμφιβάλλει, ἀπομακρύνεται τοῦ ζητουμένου καὶ ἐπὶ τέλους μορφώνει τὸ σχέδιόν του, λύει τὸ τεθὲν ζήτημα καὶ παράγει νέας ἰδέας, νέα τουτέστι πνευματικὰ προϊόντα ἐκπηγάσαντα ἐκ τῆς προσεγγίσεως, ἐκ τῆς ἀντιπαράθεσως, ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ ἢ τῆς ἀναλύσεως τῶν ἐν τῇ διανοίᾳ του προὑπαρχόντων ἢ ἄλλων ὑπ' αὐτοῦ δημιουργηθέντων. Ἐάν ἐν τῇ ἀποθήκῃ τῶν λέξεων καὶ τῶν συμβολικῶν σημείων ὑπάρχωσι τὰ δυνάμενα διὰ τινος συνδυασμοῦ νὰ παραστήσωσι τὰς παραχθείσας νέας ἰδέας, τὰ νέα σχέδια, τὰς γενομένας τῶν ζητημάτων λύσεις, ὁ σκεπτόμενος τὰ ἀποδέχεται καὶ ὀρίζει δι' αὐτῶν τὰς παραχθείσας κρίσεις καὶ ἐννοίας, ἄλλως προστρέχει εἰς ἄλλα παραπλήσια σημεῖα ἢ καὶ δημιουργεῖ νέας λέξεις καὶ συμβολικὰς παραστάσεις τῶν νέων ἰδεῶν.

Ἡ διασκεπτομένη δύναμις εἰς πάσας τὰς ἐνεργείας ταύτας ἀποβλέπει εἰς ἓνα σκοπὸν καὶ πρὸς ἐκεῖνον ἐφίστα καὶ τὴν προσοχὴν καὶ τὰς ἐνεργείας τῆς. Δὲν ἐνεργεῖ δι' αὐτομάτων καὶ ἀσυνειδήτων μηχανικῶν κινήσεων, ὡς ὁ στόμαχος κατὰ τὰς πεπτικὰς αὐτοῦ λειτουργίας, ὡς τὸ ἥπαρ κατὰ τὴν προπαρασκευὴν καὶ ἔκκρισιν τῆς χολῆς, ἀλλ' ἔχει καὶ τὴν συνειδησιν τῶν ἐνεργειῶν τῆς καὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν μέσων δι' ὧν προβαίνει εἰς τὰς λειτουργίας τῆς καὶ τὴν ἀπόλυτον ἐλευθερίαν τῆς διευθύνσεως τούτων. Οὐδὲ ἡ σκεπτομένη ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἀρχὴ περιορίζεται ἐπὶ τοῦ ὑπάρχοντος καὶ διὰ τοῦ προφορικῆς λόγου ὀρισθέντος, ἀλλὰ συνταράσσεται ἐν μέσῳ τῶν ἀφηρημένων ἰδεῶν, σκέπτεται ἐπὶ τε τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ μέλλοντος, ἐνεργεῖ ἐντὸς τοῦ κόσμου καὶ μετεωρίζεται εἰς τὸ ἄπειρον, κινεῖται ἐν τῷ χρόνῳ καὶ ἵπταται εἰς τὴν αἰωνιότητα, καὶ δημιουργεῖ ὀλοκλήρους κόσμους ἰδεώδεις, καὶ ἀρχὰς ἀφη-

ρημένες και πεποιθήσεις και αίσθηματα μηδεμίαν έχοντα σχέσιν πρὸς τὰ ἐξωτερικὰ ἀντικείμενα, ὅλως δὲ διάφορα ἢ καὶ τῶν προϋπαρχουσῶν ἀρχῶν καὶ αἰσθημάτων ἐναντία.

Ἐνώπιον τῶν γεγονότων τούτων μέγα καὶ σπουδαῖον ἐπεγείρεται πρόβλημα· εἰάν, ὡς οἱ ὑλισταὶ διδάσκουσιν, ὁ ἐγκέφαλος καὶ κρίνη καὶ σκέπτηται ὡς πάντα τὰ λοιπὰ σωματικὰ ὄργανα, τίνι τρόπῳ δύναται νὰ παραλαμβάνη ἅυλα ὄντα καὶ νὰ προσεγγίξῃ ἢ ἀντιπαραβάλλῃ, νὰ συνδυάζῃ ἢ ἀναλύῃ, νὰ μεταποιῇ καὶ διευθύνῃ κατὰ βούλησιν καὶ αὐτενέργειαν, καὶ ἐκ πασῶν τούτων τῶν ἐνεργειῶν νὰ παράγῃ νέα μὴ προϋπάρχοντα πνευματικὰ ὄντα, νέας ἰδέας, νέας κρίσεις καὶ νέας πεποιθήσεις;

Κατὰ τοὺς μηχανικοὺς τῆς φύσεως νόμους, πᾶν σῶμα εἴτε ἀνόργανον εἴτε ἐνόργανον ἐπενεργεῖ μέχρι τοῦ σημείου εἰς ὃ ἐπεκτείνεται ἡ δύναμις αὐτοῦ ἐπὶ τῶν αἰσθητῶν ἀντικειμένων. Αἱ ἐνέργειαι τοῦ ἥπατος καὶ τοῦ στομάχου περιορίζονται ἐντὸς τοῦ σώματος, ἡ ἐνέργεια τῶν φωνητικῶν ὀργάνων ἐξικνεῖται μέχρι τῆς τελευταίας δονήσεως, ἡν ἡ φωνὴ παράγει εἰς τὴν ἀτμόσφαιραν, αἱ ἐντυπώσεις τῆς ὁράσεως λήγουσιν ὅπου ἡ δύναμις τοῦ ὀφθαλμοῦ. Τώρα τίνι τρόπῳ αἱ ἐνέργειαι τῆς ἐγκεφαλικῆς ὕλης ἐπεκτείνονται ἐφ' ὅλου τοῦ ὄρατοῦ κόσμου, ἐπεκτείνονται ἐπὶ κόσμου ἀοράτου καὶ ἐπὶ ἀντικειμένων αὐλῶν καὶ πνευματικῶν; Κατὰ τοὺς ἀπαραβάτους φυσικοὺς νόμους, πᾶσα σωματικὴ ἐνέργεια καὶ πᾶσα ὄργανου λειτουργία πραγματοποιεῖται διὰ κινήσεως μορίων, αἱ δὲ ἐνέργειαι τοῦ ἐγκεφάλου, κατὰ τὰς ὑλιστικὰς δοξασίας, διὰ τοῦ αὐτοῦ μηχανικοῦ τρόπου διεξάγονται. Ἐνέργεια ὀργανικὴ ἐπενεργοῦσα ἐπὶ τοῦ μέλλοντος καὶ ἐπὶ τοῦ μὴ ὑπάρχοντος δὲν δύναται οὔτε νὰ νοηθῇ οὔτε φυσικῶς νὰ ὑπάρξῃ· ἀλλὰ τότε τίνι τρόπῳ ὁ ἐγκέφαλος παράγει προνοητικὰς ἰδέας καὶ κρίσεις καὶ ἀπώτατον προτίθεται ἐν τῷ μέλλοντι σκοπόν, καὶ προπαρασκευάζει καὶ ἐκλέγει καὶ διευθύνει τὰ μέσα πρὸς ἐπίτευξιν σχεδίου χρονικῶς ἀφει-

στῶτος ; τίνι τρόπῳ κρίνει οὐ μόνον ἐπὶ πραγματικῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ὑποθετικῶν γεγονότων ;

Οἱ ὑλισταὶ μᾶς διδάσκουσιν ὅτι ἐπὶ τῆς ἐγκεφαλικῆς ὕλης εἶνε τετυπωμένοι οἱ ἤχοι τῶν λέξεων, τούτων δὲ προφερομένων, ἐπεγείρονται ἐν ἡμῖν ἀντιστοιχοῦσαι ἔννοιαι. Ἔστω ἀλλ' ὅτι ἡ αὐτὴ λέξις προφερομένη ἕλως διαφόρους ἐν ἡμῖν παράγει ἔννοιαι, τίς ὁ κρίνων καὶ διαχωρίζων τὴν μίαν ἀπὸ τῆς ἑτέρας καὶ τίς ὁ λέγων, ὅτι ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἐκδηλοῦται ἢ μία ἀντὶ τῆς ἄλλης ἔννοιαι ;

Ἡ συνείδησις, ἡ κρίσις, ἡ αὐτενέργεια τῆς διανοίας, αἱ ἐπὶ τῶν πνευματικῶν ὄντων ἐνέργειαι τῆς σκεπτομένης ἀρχῆς προφανῶς μαρτυροῦσιν ὅτι τὰ φαινόμενα ταῦτα δὲν δύνανται νὰ παραχθῶσιν ἐκ σωματικοῦ ὄργάνου καὶ διὰ τῶν διεπόντων τὴν ὕλην νόμων.

III

Ἡ περὶ ψυχῆς ἰδέα.

Ὁ ἐγκέφαλος εἶνε τὸ ὄργανον, εἰς ὃ συγκεντροῦνται πᾶσαι αἱ τῶν αἰσθητηρίων ἐντυπώσεις καὶ ἐξ οὗ παράγονται αἱ τῆς συνειδήσεως ἀντιλήψεις καὶ παρ' οὗ ἐπεξεργάζονται πάντα τὰ νοήματα, αἱ ἰδέαι. τὰ συναισθήματα, αἱ κρίσεις καὶ αἱ βουλήσεις, ἐπὶ δὲ τῆς ἐγκεφαλικῆς ὕλης ἀποτυποῦνται καὶ ἐντοπίζονται πάντα τὰ ἀποτελέσματα τῶν διεξαχθεισῶν ὑπ' αὐτῆς λειτουργιῶν. Τοιαύτη εἶναι ἡ τῶν ὑλιστῶν διδασκαλία· τώρα παρατηρήσατε σπουδαιότατον γεγονός.

Τὸ ἐγκεφαλικὸν ὄργανον τὸ ἔχον συνείδησιν τῶν ἐργασιῶν του, τὸ ἀντιλαμβανόμενον, τὸ σκεπτόμενον, τὸ παράγον τὰς ἰδέας καὶ τὰ βουλήματα, ἐπινοεῖ καὶ δημιουργεῖ δύναμιν μὴ ὑπάρχουσαν, ἀποκαλεῖ αὐτὴν πνεῦμα ἢ ψυχὴν καὶ εἰς ταύτην ἀποδίδει τὰς ἰδέας αὐτοῦ ἐνεργείας, τὰ ἴδια αὐτοῦ ἔργα, ὁμολογεῖ δὲ ὅτι αἱ παραχθῆσαι ἰδέαι δὲν ἐνετοπίσθησαν ἐπ' αὐτοῦ.

ἀλλ' ἐναπεταμιεύθησαν ὑπὸ τῆς πνευματικῆς δυνάμεως, παρ' ἧς λαμβάνει τὰς κινήσεις καὶ μεθ' ἧς συνεργάζεται !

Δὲν ἐγείρομεν ἐνταῦθα οὔτε θρησκευτικὸν οὔτε μεταφυσικόν τι πρόβλημα, ἀλλὰ ζήτημα κοινῷ νοῦ καὶ ἀπλῆς καὶ δημῶδους μηχανικῆς.

Ὁ ὕλισμός πρᾶσθαι δτι ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι πεπροικισμένος ὑπὸ πνευματικῆς δυνάμεως, συνεχομένης μὲν ἀλλὰ μὴ συνταυτιζομένης μετὰ τοῦ σώματος, καὶ ὡς ἐκ τούτου θεωρεῖ τὴν περὶ ὑπάρξεως ψυχῆς ἰδέαν ἀνυπόστατον καὶ ψευδῆ ἐκκρίσιν πλημμυλῆ καὶ παθολογικὴν τῆς ἐγκεφαλικῆς ὕλης.

Ἄλλ' ἐνταῦθα ὁ ἐγκέφαλος δὲν περιορίζεται, ὡς ἐν τῇ περὶ Θεοῦ ἰδέᾳ, εἰς παραγωγὴν ἰδέας πνευματικῆς δυνάμεως ἐκ τοῦ μηδενός, ἀλλ' ἐπινοεῖ καὶ ἀρχὴν ἀναιροῦσαν τὰς ἰδίας αὐτοῦ ἐνεργείας καὶ λειτουργίας· οὕτω δὲ τὸ θαυμάσιον ἐκεῖνο σωματικὸν ὄργανον, ἐξ οὗ πάντα τὰ νοήματα καὶ αἱ κρίσεις ἐκπορεύονται, τὸ ὀρίζον τοὺς νόμους τῆς κινήσεως τῶν ἡλίων, τῶν πλανητῶν καὶ τῶν ἀστέρων, τὸ δημιουργοῦν πάσας τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας, ἀγνοεῖ δτι αὐτὸ εἶναι τὸ ἐνεργοῦν καὶ σκεπτόμενον καὶ βουλευόμενον !

Ὁ Βύχνερ καὶ μετ' αὐτοῦ πάντες οἱ ὕλισται βεβαιοῦσιν, δτι «μία δύναμις δὲν δύναται ν' ἀποκαλυφθῆ εἰς ἡμᾶς εἰμὴ διὰ τῶν ἀλλοιώσεων καὶ μεταβολῶν τῶν ὑπ' αὐτῆς ἐπὶ τῆς ὕλης ἐπιγενομένων· οὐδὲν ἄλλο μέσον δύναται νὰ καταστήσῃ ἡμῖν δῆλην τὴν ὑπαρξιν μιᾶς δυνάμεως.» Ἐστω· ἀλλὰ τίνι τρόπῳ ἀπεκαλύφθη εἰς τὸν ἄνθρωπον ἡ περὶ ὑπάρξεως τῆς ψυχῆς πεποίθησις ; Ἐὰν ἡ ψυχὴ δὲν ὑπῆρχεν, ἦτο φυσικῶς ἀδύνατον ν' ἀποκαλυφθῆ εἰς τὸν ἐγκέφαλον, κατὰ τὴν τεθείσαν ἀρχήν, ὡς μὴ ἐπενεγκοῦσα οὐδεμίαν ἐπὶ τῆς ὕλης ἀλλοίωσιν. Ἐὰν ἀπ' ἐναντίας ἡ ψυχὴ ἐπενήργησεν ἐπὶ τοῦ ἐγκεφάλου καὶ διὰ τῆς ἐπενεργείας ταύτης ἀπεκαλύφθη, τὰ θεμέλια τοῦ ὕλισμοῦ ἐκ βάθρων σαλεύονται καὶ ἡ ὑπαρξίς τῆς ψυχῆς ἀποδεικνύεται, ἐξ αὐτῆς τῆς παραχθείσης περὶ αὐτῆς ἰδέας.

Και ἡ ἰδέα αὐτὴ δὲν καταμηνύεται σήμερον τὸ πρῶτον ὡς ψευδῆς καὶ ἀνύπαρκτος, οὐδὲ ἐξακολουθεῖ παραγομένη ὑπὸ τῶν ἐγκεφάλων τῶν μὴ ἐπιστώντων τὴν προσοχὴν των ἐπὶ τῶν λειτουργιῶν τούτων ἢ ἀγνοούντων τοὺς τρόπους τῆς ἀναλύσεως καὶ παρατηρήσεως. Πρὸ 2,500 ἐτῶν οἱ ὕλισται διδάσκουσιν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα τὰς θεωρίας των, ἐπέστησαν δὲ τὴν προσοχὴν τοῦ ἐγκεφάλου ἐπὶ τῆς ἰδίας αὐτοῦ λειτουργίας τῆς εἰς ἄλλην ἀρχὴν ἀποδιδομένης· ἀλλὰ καὶ μετὰ τὰς διδασκαλίας ταύτας οἱ ἐγκέφαλοι τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ Βάκωνος καὶ τοῦ Καντίου, τῶν ἐκζητούντων τὴν ἐνδοτάτην φύσιν τῶν ὄντων καὶ ἀνερευνώντων τοὺς νόμους τῆς διανοίας, ἐξακολουθοῦσι παράγοντες τὴν αὐτὴν ἔκκρισιν, τὴν αὐτὴν πεποιθήσιν καὶ ἀδιαλείπτως βεβαιοῦσιν ὅτι οὐχὶ κύτταρα καὶ ψυχὴ κυτταρώδης, ἀλλὰ δύναμις πνευματικὴ μυστηριωδῶς ἐπὶ τοῦ σώματος ἐπενεργοῦσα καὶ μετὰ τοῦ ἐγκεφάλου συνεργαζομένη παράγει νοήματα, κρίσεις, βουλήσεις, ἀποφάσεις καὶ πάντα τὰ ψυχικὰ φαινόμενα. Καὶ δὲν ἀρκοῦσι ταῦτα. Ἐγκέφαλοι ἀποκρούσαντες ἄλλοτε τὴν περὶ πνευματικῆς τῆς ψυχῆς ὑποστάσεως ἰδέαν ἤδη διστάζουσιν ὡς ὁ Τύνδαλλ, ἢ ἐγκαταλείπουσι τὰς προτέρας των πεποιθήσεις ὡς οἱ ἰατροὶ Καθανῆς καὶ Γεώργιος, ἢ διαμαρτύρονται κατὰ τῶν ἀποδιδόντων εἰς αὐτοὺς τὴν ἔκκρισιν ὕλιστικῶν δοξασιῶν, ὡς ὁ καθηγητῆς τῶν ἐπιστημῶν Στόκες. Παρερμηνευθέντων λόγων τινῶν τοῦ ἀγγλοῦ καθηγητοῦ παραστὰς ἐνώπιον τοῦ συνεδρίου τῆς ἐν Ἀγγλίᾳ ἐταιρείας τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν διεφώτισεν αὐτοὺς καὶ διαρρήδην ἀνωμολόγησε τὴν ἐπὶ τοιούτου ζητήματος ἀμαθίαν τῆς θετικῆς ἐπιστήμης. «Εἰπὼν ὅτι ἐπὶ τῶν ζητημάτων τῆς ζωῆς δυνάμεθα μετὰ τινος πιθανότητος νὰ ἐπικαλεσθῶμεν τοὺς νόμους τῆς ἀνοργάνου ὕλης, ὡμολόγησα ἅμα ὅτι πρὸς ἐξήγησιν τοῦ γεγονότος τῆς ζωῆς δεόν νὰ παραδεχθῶμεν ἀναγκαίως καὶ τὴν ὑπαρξίν ἀγνώστου καὶ μυστηριώδους δυνάμεως συλλειτουργούσης μετὰ τῶν φυσικῶν νόμων πρὸς συντέλειαν προδια-

γεγραμμένου σκοπού. Ἐνταῦθα εὐρισκόμεθα ἐνώπιον ἀνεξιχνιά-
 στου μυστηρίου! Ἐάν δὲ μετὰ τὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς ἐγ-
 κύψωμεν καὶ ἐπὶ τῶν ἐρευνῶν τοῦ πνεύματος, τὸ μυστήριον
 ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀποβαίνει ἀνεξερεύνητον. Ἐπὶ τῶν ἐκ-
 ζητήσεων ἢ ἐπιστήμῃ δὲν δύναται νὰ φωτίσῃ τὴν ἡμετέραν
 διάνοιαν, καθ' ὅσον μάλιστα αὕτη εἶναι τὸ ὄργανον ἅμα καὶ τὸ
 ὑποκείμενον τῶν μελετῶν μας. Ἐν τοιούτοις ζητήμασιν ἡ
 ἐπιστήμη χρησιμεύει μόνον ὅπως καταμετρήσωμεν τὸ βάθος
 τῆς ἀμαθίας μας καὶ πεισθῶμεν περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς
 βοήθειας ὑπερκοσμίων δυνάμεων.»(α)

IV

Αἱ ἰδέαι τοῦ ἀπείρου καὶ αἰωνίου.

Οἱ ἀπαρνούμενοι τὴν πνευματικότητα τῆς ψυχῆς πρεσβεύου-
 σιν ὅτι πᾶσαι αἱ ἰδέαι, αἱ πεποιθήσεις καὶ τὰ συναισθήματα
 ἡμῶν παράγονται ἀπὸ τῶν κινήσεων καὶ ἀλλοιώσεων τῆς ἐγκε-
 φαλικῆς ὕλης, αἵτινες πηγάζουσιν ἐκ τῶν μεταβιβαζομένων
 ἐντυπώσεων ἀπὸ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου διὰ τῶν αἰσθητηρίων.
 Οὐδεμία παράγεται ἰδέα, κατὰ τὰς δοξασίας τῶν ὑλοφρονούν-
 των, μὴ λαβοῦσα τὴν ἀφετηρίαν αὐτῆς ἀπὸ αἰσθητῆς τινος
 ἀντιλήψεως. Καὶ αὐταὶ αἱ σύνθετοι ἰδέαι αἱ μὴ ἀνταποκρινό-
 μεναι εἰς αἰσθητὸν τι ἀντικείμενον καὶ αὐταὶ αἱ ἀφηρημέναι
 ἰδέαι ἐκπηγάζουσι, κατὰ τὴν ὑλιστικὴν θεωρίαν, ἀπὸ μιᾶς
 αἰσθητικῆς ἐντυπώσεως. Μορφοῦντες ἰδέαν τέρατος μὴ ὑπάρ-
 χοντος ἐν τῇ φύσει, ἔχοντος δὲ τὴν κεφαλὴν ἀνθρώπου, τὸ
 σῶμα ἵππου καὶ τὴν οὐρὰν ὄφρα, δὲν ἐδημιουργήσαμεν τὴν
 ἰδέαν ἐκ τοῦ μηδενός, ἀλλὰ συνδυάσαντες τὰς προϋπαρχούσας
 καὶ ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ ἀποτυπούμενας τῶν στοιχείων τοῦ ἀνθρώ-

(α) Λόγος τοῦ καθηγητοῦ καὶ προέδρου Stokes εἰς τὴν British Association
 ἐν Exeter.

που, τοῦ ἵππου καὶ τοῦ ὄφρατος, κατήρτισαμεν ἐν τῷ νῷ τὴν ἰδέαν τοῦ μὴ ὑπάρχοντος ἐν τῇ φύσει τέρατος. Ἡ ἀφηρημένη περὶ ἀγαθότητος ἰδέα κατηρτίσθη ἐκ τῶν στοιχείων ἀγαθῶν πράξεων ὡς καὶ ἡ περὶ τῶν πονηρῶν ἐκ τῶν πράξεων κακίας καὶ ἐγκληματικότητος. Ταῦτα δοξάζοντες οἱ ὑλοφρονοῦντες εἶνε συνεπεῖς πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ διδασκαλίας των. Διότι, εἰάν αἱ ἰδέαι παράγονται ἐκ τῆς ὕλης καὶ τῶν μηχανικῶν τοῦ ἐγκεφάλου κινήσεων, ὡς ἡ χολὴ ἀπὸ τοῦ ἥπατος, δεόν νὰ προ-υπάρχωσιν ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ τὰ στοιχεῖα τῆς συνθέτου ἢ ἀφηρημένης ἰδέας, ἄλλως ὁ καταρτισμὸς καὶ ἡ δημιουργία αὐτῆς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἶνε φυσικῶς ἀδύνατος.

Ἄλλ' εἰάν οὐδὲν ὑπάρχη πλὴν τοῦ ἀπτοῦ καὶ ὄρατοῦ κόσμου καὶ οὐδεμίαν δύναμις ὑπάρχει ἐκτὸς τῆς ὕλης, τίνι τρόπῳ διεμόρφωσεν ὁ ἄνθρωπος τὰς ἰδέας τοῦ ἀπείρου, τοῦ αἰωνίου, τοῦ παντοδυναμοῦ, καὶ ταύτας συνδυάσας παρήγαγε τὴν ἰδέαν τοῦ Θεοῦ, ὄντος ἀύλου καὶ πνευματικοῦ, ἔχουσαν δὲ στοιχεῖα μὴ ὑπάρχοντα ἐν τῇ φύσει καὶ περὶ ὧν μηδεμίαν ἠδύνατο νὰ δημιουργηθῇ ἰδέα; Πάντα τὰ ὁρώμενα εἶνε πεπερασμένα, πάντα ἔχουσι τὰ ἐξωτερικὰ ἀντικείμενα καὶ αἱ μηχανικαὶ καὶ σωματικαὶ αὐτῶν δυνάμεις ἐπενεργοῦσιν ὑπὸ ὠρισμένης συνθήκας καὶ ἐν ὠρισμένῳ μέτρῳ. Τοῦτου τεθέντος τίνι τρόπῳ παρήχθησαν ἰδέαι, ὧν τὰ στοιχεῖα οὐ μόνον δὲν ἐδύναντο νὰ ὑπάρχωσιν ἐπὶ τῆς ἐγκεφαλικῆς ὕλης, ἀλλ' οὐδ' ἐν τῇ φύσει ὑπάρχουσι κατὰ τὰς δοξασίας τῶν ὑλιστῶν; Αἱ ἰδέαι καὶ τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀπείρου, τοῦ αἰωνίου, τοῦ ἀύλου, τοῦ παντοδυναμοῦ δὲν ὑπάρχουσιν ἐν τῷ ἀπτοῦ καὶ ὄρατῳ κόσμῳ καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἐδύναντο νὰ ὑπάρχωσιν ἐπὶ τῆς ὕλης τοῦ ἐγκεφάλου. Τώρα πῶς παρήχθη ἡ ἰδέα τοῦ Θεοῦ ἢ παριστώσα ἐν ἑαυτῇ ἰδέας καὶ προσόντα καὶ στοιχεῖα μὴ δυνάμενα νὰ ὑπάρχωσιν ἐν τῇ ὕλῃ τοῦ ἐγκεφάλου, ὅπως ἐπεξεργαζόμενα παραγάγωσι τὴν ἰδέαν καὶ τὰς περὶ Θεοῦ πεποιθήσεις; Τίνι τρόπῳ δὲ νοῦς ἐξαρτώμενος ἐκ τῶν κινήσεων τῶν κυττάρων τοῦ ἐγκεφάλου καὶ

μηχανή ὅπως σωματικὴ ὕψεται καὶ αἰωρεῖται καὶ προχωρεῖ καὶ βαδίζει πρὸς τὸ ἄπειρον ;

Συμφώνως πρὸς τὰς διδασκαλίας τῶν ὑλοδοξούντων Θεὸς δὲν ὑπάρχει, πνευματικὰ ὄντα δὲν ὑπάρχουσιν, ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶνε πεπρωτισμένος ὑπὸ ἄλλου ἀρχῆς δυναμένης νὰ παραγάγῃ πνευματικὰς ἰδέας, ἡ δὲ ἐγκεφαλικὴ ὕλη οὔτε ἔλαβεν οὔτε δύναται νὰ λάβῃ διὰ τῶν αἰσθητηρίων ἐντυπώσεις περὶ πνευματικῶν ὄντων μὴ ὑπαρχόντων ἐν τῇ φύσει· ἀλλὰ πῶς τότε ἐκ τοῦ μηδενὸς τὸ σωματικὸν ὄργανον τοῦ ἐγκεφάλου παρήγαγε τὴν περὶ Θεοῦ ἰδέαν ; Παρὰ τοῦ Ὑλισμοῦ γνωρίζομεν ὅτι ὁ ἐγκέφαλος ἐνεργεῖ ὡς πάντα τὰ λοιπὰ τοῦ σώματος ὄργανα, ἐκ δὲ τῶν λειτουργιῶν του πηγάζουσιν αἱ ἰδέαι ὡς τὸ σάλον ἐκ τῶν ἀδένων τοῦ στόματος. Ἐστὼ· ἀλλὰ τὰ στοιχεῖα τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς πλημμελοῦς ἐκκρίσεως πρέπει ἀναγκαίως ἢ νὰ εἰσέλθωσι διὰ τῶν ἐξωτερικῶν ἐντυπώσεων ἢ νὰ προὔπάρχουσιν, ἄλλως, κατὰ τὴν δόξαν τῶν ὑλιστῶν, ἡ ἰδέα δὲν δύναται νὰ παραχθῇ. Καὶ ὁμοίως κατὰ τὴν μορφωθείσαν περὶ Θεοῦ ἰδέαν οὐ μόνον δὲν ἐπεγένοντο ἐξωτερικαὶ ἐντυπώσεις, οὐδὲ προὔπηρχον ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ πνευματικὰ στοιχεῖα, ἀλλὰ ταῦτα οὔτε ἐν τῷ Σύμπαντι οὔτε ἐκτὸς τοῦ Σύμπαντος ὑπάρχουσι, διδάσκοντος τοῦ Ὑλισμοῦ ὅτι οὔτε ὄν οὔτε δύναμις τις ὑπάρχει ἐκτὸς τῆς ὕλης. Καὶ ἰδοὺ τίς ὑπὸ τῶν ὑλοδοξούντων ἀποδίδεται ἐνέργεια εἰς τὸν ἐγκέφαλον κατ' ἀντίθεσιν τῶν ἰδίων ἀρχῶν !

Ἡ ἐγκεφαλικὴ ὕλη ἢ μὴ δυναμένη νὰ παραγάγῃ ἰδέας ἀνευ τῶν διὰ τῶν αἰσθητηρίων ἐντυπώσεων, ἡ ἐγκεφαλικὴ ὕλη ἢ περικλειομένη ἐντὸς τοῦ κρανίου καὶ ἐνεργοῦσα ὡς τὸ ἥπαρ, ὡς ὁ σπλήν, ὡς τὰ γάγγλια καὶ οἱ τοῦ σώματος ἀδένες, ἀναλαμβάνει καὶ διεξάγει καταπληκτικὰς καὶ φυσικῶς ἀδυνάτους ἐνεργείας ἀνεξαρτήτως πάσης ἀμέσου ἢ ἐμμέσου αἰσθητικῆς ἐντυπώσεως. Ἐξέρχεται ἡ ἐνέργεια αὐτῆς τοῦ κρανίου καὶ διέρχεται καὶ ὑπερπηδᾷ τὸ Σύμπαν καὶ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος δημιουργεῖ

ουργεί την ιδέαν του άπειρου, εγκαταλείπει τὰ όρια του χρόνου και εκ του μη όντος παράγει την ιδέαν της αιωνιότητος, έναντιον πάντων τών νόμων της φύσεως έπινοεί εκ του μηδενός την ιδέαν της παντοδυναμίας, και διά του συνδυασμού τών ιδεών τούτων, και τὸ δὴ σπουδαιότερον κατ' αντίθεσιν πάσης υλι-
 στικῆς δοξασίας. δημιουργεί εκ του μη όντος Ὁν άπειρον, παντοδύναμον, αιώνιον, πεπρωκωσμένον υπό προσόντων μη ύπαρ-
 χόντων ούδε άμέσως ἢ έμμέσως δυναμένων νά είσχωρήσωσιν εις τὸν έγκέφαλον δι' έξωτερικῆς τινος έντυπώσεως. Καί ἡ έν τῇ κρανιακῇ θήκῃ έγκεκλεισμένη ύλη καταβάλλουσα πάντας τοὺς μηχανικοὺς και σωματικοὺς νόμους δημιουργεί τὸ ιδεώδες, τὸ μη ύπάρχον, τὸ μη έχον μήτε βάρος μήτε σωματικὴν τινα ιδιότητα, δημιουργεί δύναμιν δεσπόζουσαν επί πάντων τών νό-
 μων της φύσεως και όρίζουσαν τὰς σχέσεις αὐτῆς μετὰ τοῦ Σύμπαντος, έπινοεί και παράγει ούχι πλέον μίαν ιδέαν, αλλά την θρησκείαν, την ψυχολογίαν, την λογικὴν, την ἠθικὴν, την καλλολογίαν και πάσας τὰς μεταφυσικὰς έπιστήμας τὰς μη έχούσας μήτε ύπόστασιν τινα μήτε πραγματικόν τι αντικείμενον μελέτης και πεποιθήσεως, καθὸ περιστρεφομένης επί πνευματι-
 κών όντων και δυνάμεων. « Ἄλλ' ὅπως πιστεύσωμεν ότι άπα-
 σαι αἱ δημιουργίαι αὐται παρήχθησαν έξ ένός σωματικοῦ όρ-
 γάνου μη συνεργαζομένου μετὰ πνευματικῆς και ψυχικῆς δυνάμεως, λέγει ὁ φυσιοδίφης Snell, δέον νά όπλισθῶμεν διά πίστεως πολὺ άνωτέρας και ισχυροτέρας της πίστεως της άπαι-
 τουμένης παρά πασῶν τών παραδόσεων τών ιστορικῶν θρη-
 σκειυμάτων. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΠΕΡΙ ΨΥΧΗΣ

Ἀνάλυσις τῶν βουλευτικῶν τοῦ ἀνθρώπου
δυνάμεων.

I

Ἀναγινώσκω εἰς τὴν ἄρτι δημοσιευθεῖσαν συγγραφὴν τοῦ Ἀλβέρτου Κόστε περὶ τῶν ψυχικῶν φαινομένων, τὸ ἐξῆς χωρίον ἐπιστολῆς τοῦ κλεινοῦ καθηγητοῦ τῶν φυσιολογικῶν ἐπιστημῶν Ρυσὲ ἀπευθυνομένης πρὸς τὸν συνάδελφόν του Δαριέ. « Ἐχω ἀκράδαντον τὴν πεποίθησιν ὅτι πλὴν τῶν γνωστῶν ἡμῖν δυνάμεων ὑπάρχουσι δυνάμεις μυστηριώδεις καὶ ὅλως ἄγνωστοι. Ἡ μηχανικὴ θεωρία δὲν ἀρκεῖ πρὸς ἐξήγησιν πάντων τῶν περὶ ἡμᾶς φαινομένων. Ἐν ἐνὶ λόγῳ ὑπάρχουσι ψυχικὰ φαινόμενα ὅλως μυστηριώδη. »

Ἐὰν τὴν ἀλήθειαν ταύτην ἐπαναλάβητε εἰς ἓνα τῶν φοιτητῶν τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν πανεπιστημίου, θὰ μυκτηρήσῃ τὴν ἀμάθειάν σας ἢ θὰ οἰκτείρῃ τὴν εὐπιστίαν σας, διότι οἱ καθηγηταὶ αὐτῶν τοὺς ἐδίδαξαν ὅτι πάντα τὰ φαινόμενα τοῦ ἀπτοῦ καὶ ὄρατοῦ κόσμου καὶ πάντα τὰ πνευματικὰ καὶ ψυχικὰ τοῦ ἀνθρώπου λειτουργήματα εἶνε τὸ ἀποτέλεσμα τῶν μηχανικῶν τῆς ὕλης δυνάμεων.

Ἴδου τίνος ἔνεκεν ἡ ἐν ταῖς ἡμέραις μας καὶ ἡ ἐν Ἑλλάδι ἰδίως ἀπολογητικὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ δέον νὰ ᾖ ἐπιστημονικὴ μᾶλλον ἢ καθαρῶς θεολογικὴ καὶ ἱστορικὴ, διότι οὐδεμίαν μεταφυσικὴν ἀπόδειξιν ἢ ἱστορικὴν βεβαίωσιν δύναται νὰ πείσῃ περὶ τῆς ἀληθείας τῆς χριστιανικῆς πίστεως, εἰάν, ὡς διδάσκουσιν οἱ ὕλοδοξοῦντες, δὲν ὑπάρχῃ δύναμις τῆς ὕλης ἀνεξάρτητος.

Προβαίνοντες εἰς τὴν λογικὴν ἀνάλυσιν καὶ ἰδιαλεκτικὴν με-

λέτην τῆς θεμελιώδους τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀληθείας περὶ τῆς πνευματικότητος, περὶ τοῦ αὐλοῦ καὶ ἀφθάρτου τῆς ψυχικῆς ἡμῶν δυνάμεως, δὲν πρέπει νὰ παρορῶμεν τὰς ἀρχάς, ἅς ἀνεπτύξαμεν ἐν τοῖς περὶ πίστεως κεφαλαίοις, οὐδὲ ν' ἀποπλανώμεθα ὑπὸ τῶν θεωρημάτων τοῦ ὀρθολογισμοῦ διδασκόντων ὅτι πᾶσα ἡ πραγματικότης περιορίζεται ἐντὸς τοῦ κύκλου τῶν πειραματικῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν διαλεκτικῶν μεθόδων.

Εἶπομεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος πλὴν τῶν γνωστικῶν αὐτοῦ ἱκανότητων πεποικίσται καὶ διὰ δυνάμεων ἀποκαλυπτουσῶν εἰς αὐτὸν ἀρχάς καὶ ἀληθείας καὶ πραγματικότητος ἀνεξαρτήτως πάσης διασκειπτικῆς ἢ ἐπιστημονικῆς ἐπεξεργασίας. Τὰ περὶ καλοῦ καὶ πονηροῦ συναισθήματα καὶ αἱ περὶ τοῦ Δημιουργοῦ ἐνοράσεις ὀδηγοῦσι τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ θρησκευτικὴν πραγματικότητα ἀνεξαρτήτως πάσης γνώσεως τῶν νόμων τῆς φύσεως.

Ἡ ἀνθρωπότης διατηρεῖ δι' ἀπλῆς συναισθήσεως τὴν πεποικίθησιν περὶ τοῦ αὐλοῦ καὶ ἀφθάρτου τῆς ὑποστάσεως τῆς ψυχῆς, ὁ δὲ πιστεύων εἰς τὸ ὑπερκόσμιον τῆς πηγῆς τῶν χριστιανικῶν δογμάτων δὲν ἔχει ἀνάγκην φιλοσοφικῆς καὶ διαλεκτικῆς ἀποδείξεως περὶ τῆς πνευματικότητος καὶ ἀθανασίας τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς. Ἄλλ' ἡ ἀνάγκη τῆς ἐπιστημονικῆς καὶ φιλοσοφικῆς ἐκζητήσεως ἐπεφάνη ἅμα ὡς διημφισθητήθη ἡ ἀλήθεια τῆς θρησκευτικῆς διδασκαλίας.

Εἶπον ἡμῖν, οἱ τὴν θρησκευτικὴν ἰδέαν καὶ τὸ ἀπόλυτον τῆς ἀληθείας τοῦ Χριστιανισμοῦ διαμφισθητοῦντες, «τὰ περὶ πνευματικότητος καὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς δόγματα εἶνε ἔωλα καὶ ἀστήρικτα, ἐφ' ὅσον ἡ ἐπιστήμη ἠκρίβωσεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶνε ὄγκος ὀργανικῆς ὕλης διεπομένης ὑπὸ σωματικῶν καὶ μηχανικῶν νόμων». Ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἡ περὶ τῆς ψυχῆς ἐπιστημονικὴ συζήτησις δέον νὰ προηγηθῇ πάσης περὶ τὴν ἀπολογητικὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐρευνᾶν καὶ μελέτην, ὅπως, ἀποδεικνυομένης τῆς ὑφισταμένης ἀρμονίας μεταξὺ ἐπιστήμης

καὶ δόγματος, καταστῆ ἐλευθέρα ἡ ὁδὸς τῆς πίστεως ἢ ὁδη-
 γούσα διὰ τῶν συναισθημάτων, διὰ τῶν παραδόσεων καὶ διὰ
 τῆς ἀποκαλύψεως εἰς τὴν ἀπόλυτον βεβαιότητα περὶ τῶν μὴ
 ὀρωμένων καὶ περὶ τοῦ προσορισμοῦ τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως.
 Ἐὰν ὑπῆρχεν ἐπιστημονικῶς βεβαιωμένον ὅτι πᾶσα ἡ ἀνθρω-
 πίνη ὑπάρξις περιορίζεται ἐν τῇ σαρκὶ καὶ τοῖς ὀστέοις, τό-
 τε βεβαίως αἱ περὶ ψυχῆς ἐπαγγελίαι καὶ αἱ περὶ μελλούσης
 ζωῆς θὰ καθίσταντο οὐ μόνον μυστηριώδεις, ἀλλὰ καὶ δια-
 μαχόμεναι καὶ ἀμφισβητήσιμοι, ἡ δὲ τῶν μὴ ὀρωμένων πίστις
 θὰ ἐκλονίζετο ἐκ τῆς ἐσφαλμένης περὶ τῶν ὀρωμένων ἰδέας. Ὁ
 Χριστιανισμὸς διδάσκει βεβαίως καὶ ἀληθείας μυστηριώδεις καὶ
 ἀκαταλήπτους, οὗτος δ' εἶνε ὁ θεμελιώδης αὐτοῦ χαρακτήρ ἔ-
 διακρίνων αὐτὸν ἀπὸ τῶν θρησκευμάτων ἀνθρωπίνης ἐπινοή-
 σεως, ἀλλ' οὐδὲν δόγμα καὶ οὐδεμία αὐτοῦ διδασκαλία ἀντί-
 κειται εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν γνῶσιν καὶ βεβαιότητα. Συμβαδί-
 ζει ἐν πολλοῖς ἡ χριστιανικὴ πίστις μετὰ τῆς ἀνθρωπίνης σο-
 φίας ἐπὶ ἀντικειμένων, ἐφ' ὧν ἡ ἐπιστήμη ἔχει ἀρμοδιότητα
 ἐρεύνης καὶ ἐκζητήσεως, ὑπέρκειται δὲ ἐπὶ ἀντικειμένων δια-
 φευγόντων τὴν ἀρμοδιότητα τῆς θετικῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν
 πειραματικῶν μεθόδων. Καὶ ἐπὶ μὲν τῶν πρώτων ὑφίσταται
 καὶ θεὸν νὰ ὑφίσταται ἀρμονία, ἐπὶ δὲ τῶν τελευταίων οὔτε
 περὶ ἀρμονίας οὔτε περὶ ἐναντιότητος δύναται νὰ γείνη λόγος.

Τὰ ψυχικὰ φαινόμενα εἶνε ἄρα γε ἀπαύγασμα τῶν μηχανι-
 κῶν τῆς ὕλης κινήσεων, παράγονται δ' αὐτὰ ὡς τὸ σίγαλον ἀπὸ
 τῶν ἀδένων ἢ ἡ χολὴ ἀπὸ τοῦ ἥπατος, ἢ εἶνε τὸ ἐξαγόμενον
 λειτουργιῶν πνευματικῆς δυνάμεως συλλειτουργούσης μετὰ
 τοῦ σώματος; Ἴδου ζήτημα, ἐφ' οὗ καὶ ἡ ἐπιστήμη ἔχει ἀρ-
 μοδιότητα, ἐὰν δύναται ν' ἀποδείξῃ ὅτι ἡ ἰδέα, ἡ κρίσις, τὸ
 συναίσθημα καὶ πάντα τὰ πνευματικὰ φαινόμενα παράγονται
 ἀπὸ τῶν μηχανικῶν τοῦ ἐγκεφάλου λειτουργιῶν.

Ἄλλ' ἐὰν ἡ θετικὴ ἐπιστήμη δὲν δύναται νὰ χορηγήσῃ
 τοιαύτην ἀπόδειξιν, τότε τὰ περὶ τῆς ψυχῆς ζητήματα, τὰ

περί πνευματικῆς ταυτέστι καὶ ἐλευθέρως τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεως καὶ τὰ περί προορισμοῦ αὐτῆς μετὰ τὴν παῦσιν τῆς σωματικῆς καὶ ὀργανικῆς ζωῆς εἶνε ζητήματα μεταφυσικῶν ἐκζητήσεων καὶ θρησκευτικῶν δογμάτων.

Προβαίνοντες ὅθεν εἰς τὴν μελέτην τῶν περί ψυχῆς ζητημάτων οὐδόλως σκοποῦμεν νὰ δικαιολογήσωμεν διὰ μεθόδου πειραματικῆς τὰ περί ψυχῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ δόγματα, ἀλλὰ νὰ ἀκριβώσωμεν ὅτι οὐδεμία ἐγείρεται σύγκρουσις μεταξὺ θρησκείας καὶ ἐπιστήμης, ἐφ' ὅσον αὐτὴ ἔχει ἀρμοδιότητα ἐρεύνης καὶ ἐκζητήσεως, καὶ ὅτι ἀπ' ἐναντίας τὸ δόγμα περί τοῦ αὐτοῦ τῆς πνευματικῆς ἡμῶν ὑποστάσεως εἶνε σύμφωνον πρὸς τὴν φιλοσοφικὴν καὶ ἐπιστημονικὴν τῶν πραγμάτων ἀνάλυσιν καὶ ἐπισκόπησιν.

II

Τὸ αὐτεξούσιον.

Ἡ δύναμις τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ἐλευθέρως βουλευέσθαι καὶ ἀποφασίζειν εἶνε ἡ περιφανεστέρα τῶν ἀποδείξεων τῆς πνευματικότητος τῆς ἐσωτερικῆς καὶ θεμελιώδους τοῦ ἀνθρώπου ὑποστάσεως. Βεβαίως, λέγουσιν οἱ ὑλοδοξοῦντες, εἰάν ὁ ἄνθρωπος ἔχη τὴν δυνάμιν τοῦ ἐλευθέρως κρίνειν καὶ ἀποφασίζειν, ἀνεξαρτήτως ἀπὸ τῶν μηχανικῶν τοῦ σώματος κινήσεων, ἡ ἡμετέρα θεωρία εἶνε ἀνυπόστατος, ἀληθῆς δὲ ἡ ἀναγνωρίζουσα εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν ὑπόστασιν πνευματικῆς δυνάμεως. Ἄλλ' ἡ περί ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου πεποίθησις καὶ ἰδέα εἶνε, κατ' αὐτούς, πλάνη καὶ φρεναπάτη, διότι τὰ βουλεύματα καὶ αἱ ἀποφάσεις αὐτοῦ ἤρτηνται ἀποκλειστικῶς ἀπὸ τῶν μηχανικῶν κινήσεων τῶν σωματικῶν μορίων καὶ κυττάρων τοῦ ἐγκεφάλου. Ὁ κλέπτων δὲν ἦτο ἐλεύθερος νὰ κλέψῃ ἢ οὐ, διότι εἰς τὸ σῶμά του καὶ εἰς τὸν ἐγκέφαλον τοιαῦται ἀνεπτάχθησαν

κινήσεις, ὥστε ἡ περὶ κλοπῆς ἀπόφασις τῷ ἐπιβλήθῃ, ἀδύνατον δ' ἦτον εἰς αὐτὸν νὰ λάβῃ διάφορον ἀπόφασιν ἢ λαβῶν αὐτὴν νὰ μετανοήσῃ. Ὁ βοηθῆσας τὸν πλησίον τοῦ εὐρέθῃ εἰς τὴν αὐτὴν τοῦ κλέψαντος θέσιν, ἀλλ' αἱ ἐν ἀγνοίᾳ αὐτοῦ γινόμεναι δαυήσεις ἐπέβαλον ἀσυνειδήτως καὶ κατ' ἀνάγκην τὴν πρᾶξιν τῆς βοηθείας. Καὶ ὁ κλέψας εἶνε ἀπηλλαγμένος εὐθύνῃς ὡς μὴ ἐλευθέρως βουλευόμενος καὶ ὁ τὸν πλησίον βοηθῆσας εἶνε ἀνάξιος ἐπαινῶν ὡς ἐνεργήσας ὑπὸ τὴν ἀναποδράστον ἀνάγκην νόμων μηχανικῶν, καθ' ὧν δὲν δύναται ν' ἀντιταχθῇ ἐλευθέραις δυνάμει, ἧς ὁ ἄνθρωπος ἀπολύτως στερεῖται. Γοιαύτη εἶνε ἡ ἀντιχριστιανικὴ περὶ βουλήσεως θεωρία, ἣν ὁ Μολεσσὸς διετύπων ὡς ἑξῆς :

Τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος μὴ ἔχοντος ἰδίαν ὑπόστασιν, ἀλλ' ὄντος ἐξαγομένου σωματικῶν τυχαίων κινήσεων, ἡ περὶ τῆς ἐλευθέραις θελήσεως τοῦ ἀνθρώπου πεποίθησις εἶνε πεπλανημένη. Πᾶσα ἰδέα ἢ ἀπόφασις ἢ πράξις ἀνθρώπου ἢ ζώου εἶνε ἀπαύγασμα φυσικῆς καὶ ἀναποδράστου ἀνάγκης. Σκέψεις, ἀγαθαὶ πράξεις, κακουργήματα, προδοσία, εἶνε ἀποτελέσματα τῶν μηχανικῶν τῆς φύσεως νόμων· διότι πράξις ἐλευθέραις ἀρετῆς ἢ κακίας δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ. (α)

«Εὐθύνῃ τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, ὡς μᾶς διδάσκουσιν οἱ νομολόγοι καὶ οἱ τῆς ἠθικῆς διδάσκαλοι, δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ, ἐφ' ὅσον τὸ καλὸν καὶ τὸ κακὸν δὲν ἤρτηνται ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, στερουμένου πάσης ἐλευθερίας.» (β)

Τὸ ζήτημα οὕτω τίθεται καθαρῶς ὑπ' αὐτῶν τῶν ὀλιστῶν ὑπὸ τὴν ὀρθὴν καὶ πραγματικὴν αὐτοῦ ἐποψίν. Ἡ θεωρία τοῦ ὀλισμοῦ εἶνε ἀσυμβίβαστος πρὸς τὸ γεγονός τῆς ἐλευθέραις τοῦ ἀνθρώπου βουλήσεως. Ἡ ἐλευθερία αὕτη προϋποτίθησι τὴν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ὑπαρξίν δυνάμειως αὐθυπάρκτου, ἐνεργούσης ἀνεξαρτήτως ἀπὸ τῆς ἀναποδράστου ἀνάγκης τῶν φυσικῶν καὶ

(α) Μολεσσὸς. Ἐξέλιξις, σελ. 414.

(β) Φόγτ. Περὶ Ζωῆς, σελ. 445.

μηχανικῶν νόμων. Ἄλλ' ἐὰν ὁ ἄνθρωπος εἶνε πεποικισμένος μετὰ τὴν δύναμιν τοῦ ἐλευθέρως βουλευέσθαι, ἐὰν τὸ αὐτεξούσιον εἶνε ἐν τῶν γνωρισμάτων τοῦ ἀνθρώπου, τότε κατ' ἀνάγκην ἡ ὑπόστασις αὐτοῦ εἶνε αἴθερος καὶ πνευματικὴ ὡς μὴ ὑπαγομένη εἰς νόμους σωματικῶς καὶ μηχανικούς.

Προβαίοντες ἤδη εἰς τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἠθικῆς τοῦ ἀνθρώπου ἐλευθερίας καὶ τοῦ αὐτεξουτίου ἐν ταῖς ἀποφάσεσι καὶ βουλεύματιν αὐτοῦ, θέλομεν ἀρυσθῆ τὰς σκέψεις ἡμῶν ἐκ τεισάφων σειρῶν γεγονότων καὶ παρατηρήσεων.

Α' Ἐκ τῆς καθολικῆς πεποιθήσεως.

Β' Ἐξ αὐτῆς τῆς λογικῆς τῶν ὕλιστικῶν θεωριῶν.

Γ' Ἐκ τῆς ἀναλύσεως τῶν ἐκουσίῶν τοῦ ἀνθρώπου πράξεων.

Δ' Ἐκ τῶν πρακτικῶν συνεπειῶν τῆς ὕλιστικῆς δοξασίας.

III

Καθολικὴ πεποίθησις.

Ἡ καθολικὴ πεποίθησις περὶ τῆς ἀληθείας γεγονότος τινὸς δὲν εἶνε πάντοτε ὁ ἀσφαλέστατος ὁδηγὸς πρὸς μὀρφωσιν τῶν ἰδίων κρίσεων καὶ πεποιθήσεων, ἀλλ' εἶνε ἡ ὑπερτάτη καὶ ἀκαταγώνιστος τῆς ἀληθείας ἀπόδειξις, ὅσάκις πρόκειται περὶ γεγονότος, οὔτινος οἱ χαρακτήρες δύνανται νὰ ἐξακριβωθῶσιν εὐχερῶς καὶ ὑπὸ οἰουδήποτε ἄνευ ἐιδικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν γνώσεων, ἡ δὲ κοινὴ πεποίθησις, οὔσα καθολικὴ καὶ ἄνευ ἐξαιρέσεων, δύναται νὰ ὑποστῆ καὶ τὴν ἐξέλεγχιν τῆς ἐπιστημονικῆς μελέτης καὶ ἀναλύσεως.

Τὸ περὶ ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου βουλήσεως ζήτημα εἶνε ἐξ ἐκείνων, ἐφ' ὧν ἕκαστος δύναται ἐξ ἰδίας πείρας νὰ μορφώσῃ ὀρθὴν καὶ ἀσφαλῆ κρίσιν. Οὐδεὶς ποτε ὑπῆρξεν ὁ μὴ εὐρεθεὶς εἰς τὴν θέσιν νὰ βουλευθῆ, ν' ἀποφασίσῃ καὶ νὰ ἐνεργήσῃ, κατ'

ἔννοιαν ὅλων ἀντίθετον τῶν ὀρέξεων τοῦ ἰδίου σώματος, οὐδεὶς
 ὑπῆρξεν ὁ μὴ ἀναγνωρίσας εἰς ἑαυτόν, ἢ μὴ ἐπικαλεσθεὶς παρ'
 ἄλλων τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντος. Ἄλλ' εἰς τὴν ἰδέαν
 αὐτὴν τοῦ καθήκοντος ἐγκείται ἀκριβῶς ἡ λύσις τοῦ ζητήμα-
 τος. Βεβαιούμεντες ὅτι ἔχομεν καθῆκον νὰ προστατεύσωμεν τὰ
 τέκνα μας, νὰ σεβασθῶμεν τὴν ἰδιοκτησίαν τῶν ὁμοίων μας,
 νὰ τηρήσωμεν τὰς δοθείσας ὑποσχέσεις, ἀναγνωρίζομεν ὅτι
 ὑπάρχει ἐν ἡμῖν ἡ δύναμις τῆς ἐκπληρώσεως ἢ παραβιάσεως
 τῶν καθήκοντων, ὅτι δὲ οὔτε ἡ ἐκπλήρωσις, οὔτε ἡ παραβία-
 σις αὐτῶν ἐξαρτᾶται ἐκ μηχανικῶν καὶ ἀσυνειδήτων αἰτίων.
 Ὡς δὲ τὸ ἄτομον διὰ τῆς ἰδέας τοῦ καθήκοντος παραδέχεται
 τὸ ἐλεύθερον τῆς βουλήσεως, οὕτω καὶ αἱ κοινωνίαι διὰ τῶν
 νομοθετικῶν ὀρισμῶν, δι' ὧν ἐπιτρέπουσιν ἢ ἀπαγορεύουσι πρά-
 ξεις τινάς, βασιζόμεναι ἐπὶ τῆς ἐνυπαρχούσης εἰς τὸν ἄνθρωπον
 δυνάμεως τοῦ νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὰς ὀριζόμενας ὑπαγορεύ-
 σεις. Οὐδέποτε ἡ ἀνθρωπότης ἠγειρεν ἀμφισβολίαν περὶ τῆς συ-
 ζητουμένης ταύτης ἀληθείας καὶ οὐδέποτε ἄνθρωπος ἠκολού-
 θησε κατὰ τὸν πρακτικὸν αὐτοῦ βίον ἀντίθετον τῆς κοινῆς τῆς
 ἀνθρωπότητος πεποιθήσιν, τὸ δὲ σπουδαιότερον ὅτι καὶ αὐτοὶ
 οἱ ὕλισται δι' ὅλων αὐτῶν τῶν πράξεων διαψεύδουσι καὶ ἀπο-
 κηρύσσουσι τὰς διδασκαλίας των. Ῥαπίσατε ἓνα τῶν φανατι-
 κῶν ὀπαδῶν τοῦ Ἰλισμοῦ! Φρονεῖτε ἄρα γε, ὅτι θέλει ὑποστῆ
 ἀπαθῶς τὸ ράπισμα καὶ ἐφαρμόζων τὰς δοξασίας καὶ τὰς ἀρ-
 χὰς αὐτοῦ θέλει σᾶς θεωρήσει ὡς λίθον ἢ κλάδον δένδρου ἐπι-
 πεσόντα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του ὡς ἐξ ἀσυνειδήτων αἰτίων καὶ
 ἀναποδράστου ἀνάγκης; Πλανᾶσθε. Θ' ἀντεκδικηθῆ διὰ τῶν
 χειρῶν του ἢ θὰ σᾶς καταγγείλῃ ἐνώπιον τῆς ποινικῆς δικαιο-
 σύνης. Ἐὰν δὲ ὑπερασπιζόμενοι ἐνδείξητε εἰς αὐτόν τὸ ἄρθρον
 τοῦ νόμου, δι' οὗ, ὅπως καταγνωσθῆ ποινὴ, ἀπαιτεῖται ἐλευ-
 θερία βουλήσεως καὶ ἐνεργείας, ἐὰν ὑποστηρῆτε ὅτι ἀκουσίως
 τὸν ἐρραπίσατε ὡς ἐξ ἀνάγκης ἀναποδράστου ἀναπτυχθείσης
 εἰς ὑμᾶς ἐκ τῆς τροφῆς, ἧς ἐγεύθητε τὴν προτεραιάν, ἢ ἐκ τῆς

καταστάσεως τῆς ἀτμοσφαιράς, θ' ἀκούσητε ὑπὸ τοῦ βραπισθέντος ἐκτενῆ λόγον πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἐλευθέρως καὶ ἀνεπηρέαστου ὑμῶν βουλήσεως. Ἐὰν δὲν θέλητε νὰ ἐκτεθῆτε εἰς ποινικὴν καταδίωξιν, κατασκοπεύσατε τὸν ὑλιστὴν ἐντὸς τῆς οἰκογενείας τοῦ. Εἶνε ζηλότυπος πρὸς τὴν σύζυγον, ὧν δὲ πεπεισμένος ὅτι ἐκ τῆς ἐλευθέρως βουλήσεώς της ἤρτηται νὰ ἐξέλθῃ ἢ οὐ τῆς οἰκίας ἀπαγορεύει τὴν ἐξοδον. Ἡ σύζυγος παραβιάζει τὴν δοθεῖσαν διαταγὴν, ἐξέρχεται καὶ ἐπανέρχεται εἰς τὸν συζυγικὸν οἶκον ἐν ὥρᾳ νυκτός. Φρονεῖτε ἄρα γε ὅτι ὁ σύζυγος συμμορφούμενος πρὸς τὰς ὑλιστικὰς διδασκαλίας τοῦ θὰ ὑποστῇ ἀταράχως τὴν παρεκτροπὴν τῆς συζύγου; Φρονεῖτε ἄρα γε ὅτι θὰ θεωρήσῃ αὐτὴν ἀνεύθυνον; Πλανᾶσθε. Ἐὰν δέ τις τῶν φίλων τοῦ παρευρεθῆς εἰς τὴν μετὰ τῆς συζύγου διαφορὰν ὑπενθυμίσῃ τὴν θεωρίαν τοῦ Φόχτ ἢ Βύχνερ, ὁ ὑλιστὴς θὰ ἐπαναλάβῃ ὅσα ὁ ὁμόφρων αὐτῷ Lamettrie ἔλεγεν, «ἄλλως ὁμιλῶν καὶ ἄλλως γράφων, εἰς τὴν οἰκίαν μου λέγω ὁ, τι φρονῶ, εἰς δὲ τοὺς ἄλλους ὁ, τι ὠφελεῖ.» Καὶ τοῦτο πράττουσι πάντες οἱ διδάσκαλοι τοῦ ὑλισμοῦ. Προκηρύττουσιν ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὧν ἐστερημένος πνεύματος στερεῖται ἀναγκαίως τῆς ἐλευθέρως βουλήσεως χωρὶς τοῦτο νὰ πιστεύωσι, γράφουσιν ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὑπέκειν εἰς τοὺς μηχανικοὺς καὶ ἀναποδράστους νόμους τῆς ὕλης, ἀλλ' ἐν τῇ πράξει συμμορφοῦνται πρὸς τὰς ἐναντίας πεποιθήσεις, τῆς διδασκαλίας τοῦ ὑλισμοῦ μὴ δυναμένης νὰ ὑποστῇ τὴν ἐλαχίστην συζήτησιν ἀπέναντι τῆς δυνάμεως τοῦ βουλευέσθαι καὶ ἀποφασίζεῖν ἀνεξαρτήτως ἀπὸ τῆς ὕλης, ἀρνοῦνται διὰ τοῦ λόγου καὶ τοῦ καλάμου τὸ προφανὲς γεγονὸς καὶ ἀποστεροῦσι τὸν ἄνθρωπον τοῦ εὐγενεστέρου αὐτοῦ προσόντος, ἀλλ' ἐν ταῖς σχέσεσι μετὰ τῶν ὁμοίων τῶν καὶ ἐν τῷ πρακτικῷ αὐτῶν βίῳ λησμονοῦσι καὶ παραγκωνίζουσι τὰ ἴδια ἑαυτῶν διδάγματα.

Τοιαύτη εἶνε ἡ καθολικὴ τῆς ἀνθρωπότητος πεποιθήσις περὶ τῆς ἐλευθέρως τοῦ ἀνθρώπου βουλήσεως. Οὐδεμία ἀτομικὴ ἐξαί-

ρεσις, οὐδεις δισταγμός, οὐδεμία εὐλικρινῆς ἀμφιβολία ἐγείρεται ἢ δύναται νὰ ἐγερθῆ ἐπὶ τῆς προκειμένης ἀληθείας.

IV

Ἡ ἐλευθέρα βούλησις καὶ ἡ λογικὴ τοῦ Ὑλισμοῦ.

Συμφώνως πρὸς τὰ δόγματα τοῦ Ὑλισμοῦ αἱ ἰδέαι καὶ αἱ πεποιθήσεις τοῦ ἀνθρώπου ἐκπηγάζουσιν ἐκ τῶν μηχανικῶν τοῦ ἐγκεφάλου κινήσεων, αἵτινες ἔχουσι τὴν πηγὴν των εἰς τὰς ἐπὶ τῶν αἰσθητηρίων του ἐκ τῶν ἐξωτερικῶν ἀντικειμένων παραγομένας ἐντυπώσεις. Ἄλλὰ τίνι τρόπῳ παρήχθη εἰς τὸν ἐγκέφαλον τοῦ ἀνθρώπου ἡ ἰδέα τῆς ἐλευθέρας βουλήσεως τῆς ἀναιρούτης τὸν μηχανικὸν αὐτοῦ ὀργανισμόν;

Ἐννοοῦμεν τὴν μὲν τῶν πεπλανημένων πεποιθήσεων περὶ ἐξωτερικῶν ἀντικειμένων. Ὁ ἀνθρώπος παρατηρῶν τὴν ἀνατολὴν καὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, ἐμόρφωσε τὴν ψευδῆ πεποθησιν περὶ τῆς περιστροφῆς τούτου περὶ τὴν γῆν· ἅμα δ' ὡς ἡ ἐπιστήμη κατέδειξε τὴν πλάνην ταύτην, ἡ ὀρθὴ ἰδέα τῆς περιστροφῆς τῆς γῆς ἀντικατέστησε τὴν ἐσφαλμένην. Ἄλλ' ἡ ἰδέα τῆς ἐλευθέρας βουλήσεως πόθεν ἄρα γε ἠδύνατο νὰ ἐκπηγάσῃ;

Πάντα τὰ περιτοιχίζοντα τὸν ἀνθρώπον ὑπόκεινται εἰς τοὺς ἀπαραβάτους νόμους τῆς φύσεως καὶ τοῦ μηχανικοῦ ὀργανισμοῦ, καὶ ὁ ἀνθρώπος, κατὰ τὴν ὑπόθεσιν τῶν ὕλιστῶν, κατ' οὐδὲν διαφέρει ὡς πρὸς τοῦτο τῶν λοιπῶν σωμάτων ὑπαγόμενος εἰς τοὺς ἀναποδράστους τῆς ὕλης νόμους. Ἐν τῷ αὐτῷ θέσει πραγμάτων πῶς ἠδύνατο νὰ μορφωθῆ εἰς τὸν ἐγκέφαλον τοῦ ἀνθρώπου ἡ ἰδέα τῆς ἐλευθέρας βουλήσεως; Τίνι τρόπῳ ἡ σωματικὴ τοῦ ἐγκεφάλου μηχανή, ἡ κατὰ τοὺς ὕλιστάς παραγούσα τὰς κρίσεις καὶ ἀποφάσεις ἀνεξαρτήτως ἀπὸ πάσης ἀνω-